

BeeldTaal

**500 Nederlandse woorden en uitdrukkingen
met oefeningen en antwoorden**

Jenny van der Toorn-Schutte

**Boom
Amsterdam**

Illustraties: Mirjam Vissers, Bussum

Vormgeving en opmaak: Anja Verhart, Gouda

Druk en afwerking: Drukkerij Wilco, Amersfoort

Derde oplage, 2013

© 2002 Jenny van der Toorn-Schutte, Houten

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautoriseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5352 712 2

NUGI 101

Inhoud

Verantwoording 7

Deel I De mens en zijn omgeving (les 1-29) 9

<i>Les 1</i>	De handen (1)	10
<i>Les 2</i>	De handen (2)	14
<i>Les 3</i>	Armen en benen	17
<i>Les 4</i>	De voeten	20
<i>Les 5</i>	Het hoofd	23
<i>Les 6</i>	Hoofd en gezicht	26
<i>Les 7</i>	Ogen en oren	28
<i>Les 8</i>	Neus, mond en tanden	31
<i>Les 9</i>	Het lijf	34
<i>Les 10</i>	Het hart	37
<i>Les 11</i>	Kleding	41
<i>Les 12</i>	Dieren (1)	45
<i>Les 13</i>	Dieren (2)	48
<i>Les 14</i>	De natuur	51
<i>Les 15</i>	De omgeving	55
<i>Les 16</i>	Muziek	59
<i>Les 17</i>	Spreken en schrijven (1)	62
<i>Les 18</i>	Spreken en schrijven (2)	65
<i>Les 19</i>	Kleuren (1)	68
<i>Les 20</i>	Kleuren (2)	71
<i>Les 21</i>	Vormen: recht, krom en schuin	73
<i>Les 22</i>	Vormen (2)	76
<i>Les 23</i>	Tijd (1)	79
<i>Les 24</i>	Tijd (2)	82
<i>Les 25</i>	Tijd (3)	84
<i>Les 26</i>	Het huis	86
<i>Les 27</i>	Geld (1)	90
<i>Les 28</i>	Geld (2)	94
<i>Les 29</i>	Materialen	97

Deel II De mens in de geschiedenis (les 30-50) 100

II-a Tijd van monniken en ridders (500-1000) 101

<i>Les 30</i>	Ridders (1)	102
<i>Les 31</i>	Ridders (2)	107
<i>Les 32</i>	Monniken	111

II-b	Tijd van steden en staten (1000-1500)	115
	<i>Les 33</i> Ambachten en beroepen (1)	116
	<i>Les 34</i> Ambachten en beroepen (2)	120
	<i>Les 35</i> Ambachten en beroepen (3)	124
	<i>Les 36</i> De rechtspraak	127
	<i>Les 37</i> Spel (1)	131
	<i>Les 38</i> Spel (2)	134
II-c	Tijd van ontdekkers en hervormers (1500-1600)	138
	<i>Les 39</i> De Bijbel (1)	139
	<i>Les 40</i> De Bijbel (2)	143
	<i>Les 41</i> De Bijbel (3)	146
	<i>Les 42</i> Scheepvaart (1)	149
	<i>Les 43</i> Scheepvaart (2)	152
	<i>Les 44</i> Scheepvaart (3)	156
	<i>Les 45</i> Scheepvaart (4)	159
II-d	Tijd van burgers en stoommachines (1800-1900)	162
	<i>Les 46</i> Het huishouden	163
	<i>Les 47</i> Eten en drinken (1)	167
	<i>Les 48</i> Eten en drinken (2)	171
	<i>Les 49</i> Stoommachine	175
II-e	Tijd van radio, televisie en computers (1900-2000)	177
	<i>Les 50</i> Elektriciteit	178

Antwoorden	181
------------	-----

Index	201
-------	-----

Verantwoording

Beeldtaal is taal die gevat is in een beeld. Dat beeld geeft de betekenis van het woord of de uitdrukking weer. Nederlandse beeldtaal is voor NT2-leerders vaak lastig te begrijpen. Sholek Mobasser, een Koerdische vluchteling, zegt:

'... en met uitdrukkingen, ik heb altijd probleem, want ik weet helemaal niets van uitdrukkingen in het Nederlands. Ik moet die voelen. Soms vraag ik mijn docent wat betekent dat, en is helemaal anders volgens mij dan die beeld.'

In spreektaal worden veel woorden en uitdrukkingen gebruikt die teruggaan op beelden van eertijds en die daarom niet herkend worden door tweedetaalleerders die in een andere cultuur zijn opgegroeid. Ook in schrijftaal (vooral in kranten) kom je regelmatig beeldtaal tegen. Het is voor tweedetaalleerders dan ook van belang dat zij speciaal onderwijs krijgen in het doorzien van onze beeldspraak en dat zij de betekenis van allerlei cultuurbepaalde uitdrukkingen leren begrijpen.

Door de opzet van dit boek snijdt het mes aan twee kanten. De rangschikking van het idioom is namelijk mede gebaseerd op de cultuurgeschiedenis van Nederland. Terwijl de beeldtaal wordt geleerd, krijgt de cursist ook kennis van (een deel van) de cultuurgeschiedenis van Nederland. In mijn boek *Cultuur en tweedetaalverwerving* heb ik laten zien dat dit voor het begrip en het onthouden van idioom een gunstige voorwaarde is. De woorden en uitdrukkingen worden verklaard vanuit een context; dat wil zeggen dat zoveel mogelijk vanuit de oorspronkelijke betekenis naar de figuurlijke betekenis wordt toegewerkt. Op deze manier en door verklarende tekeningen worden de betekenissen beter onthouden. Bovendien is elke uitdrukking in meerdere oefeningen verwerkt.

In deze uitgave worden meer dan vijfhonderd verschillende woorden en uitdrukkingen behandeld. De selectie is gemaakt op basis van de onderwerpen (hand, voet e.d.) en de frequentie van de uitdrukkingen. Dit is geen wetenschappelijk vastgestelde frequentie, maar de uitdrukkingen zijn geselecteerd naar inzicht en ervaring van de auteur.

Veel uitdrukkingen worden aangeboden met het reflexieve pronoun *zich*: *zich op de hals halen*. *Zich* kan hier begrepen worden als *zichzelf*. Andere uitdrukkingen hebben de possessieve vorm *je* bij *zich*: *uit je hoofd leren*. Hier is bewust voor gekozen: als de uitdrukking met het possessief *zijn* aangeboden wordt (*uit zijn hoofd leren*), wordt dit soms door cursisten minder snel begrepen. Zij vragen zich dan af: *wie zijn hoofd?* In de praktijk van het tweedetaalonderwijs wordt zo'n uitdrukking vrijwel altijd met *je* gebruikt: 'Dit moet je uit je hoofd leren.'

Het boek is bedoeld voor hogeropgeleide, gevorderde tweedetaalleerders. Het kan gebruikt worden naast iedere methode; ook kan de cursist er eventueel zelfstandig mee aan de slag omdat de antwoorden achter in het boek zijn opgenomen.

De bedoeling is dat cursisten de uitdrukkingen met hun betekenis *leren herkennen*; ze hoeven ze echter niet onmiddellijk zelf te gaan gebruiken. De ervaring leert dat ze dan de uitdrukkingen snel door elkaar gaan gooien. *De nadruk ligt dus op receptief gebruik.*

De lessen kunnen in de gegeven volgorde behandeld worden, maar dat is geen dwingende eis. Bij elke les zijn twee tot vier oefeningen opgenomen. Veel oefeningen zijn bedoeld om de uitdrukkingen met hun betekenis als geheel te memoriseren. In deze oefeningen worden de uitdrukkingen daarom in onverbogen vorm aangeboden. In andere oefeningen moeten de uitdrukkingen wel worden verbogen. Hierbij is grammaticale vaardigheid een vereiste. In *Klare Taal* (ook van mijn hand) worden grammaticale kennis en oefeningen in ruime mate aangeboden. Dit boek kan heel goed naast BeeldTaal gebruikt worden. Ook voor (allochtone en niet-allochtone) leerlingen op scholen voor voortgezet onderwijs is BeeldTaal uitermate geschikt.

Houten, september 2001

Jenny van der Toorn-Schutte

Bronnen

- Van Dale, *Idioomwoordenboek*, Utrecht/Antwerpen, 1999
Delden, J. van, *De tale Kanaäns*, Bijbelse woorden, spreekwoorden en uitdrukkingen, Nijkerk 1982
Huizinga, A., *Spreekwoorden en Gezegden*, Baarn 1984
Laan, K. ter, *Nederlandse spreekwoorden, spreuken en zegswijzen*, Amsterdam 1956, 3e druk
Permentier, Ludo en Ewoud Sanders, *Beeld van een taal*, Den Haag 2000.
Stoett, F.A. *Nederlandse spreekwoorden en gezegden*, Zutphen 9e druk, 1974
Toorn-Schutte, Jenny van der, *Cultuur en tweedetaalverwerving*, Amsterdam 2001

de hand leggen op

met je ziel onder je arm lopen

van je voetstuk vallen

je nek uitsteken

een oogje hebben op iemand

Deel 1

De mens en zijn omgeving

iemand de mond snoeren

een vreemde eend in de bijt

de kous op de kop krijgen

de koe bij de horens vatten

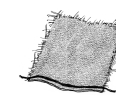
goed beslagen ten ijs komen

van een leien dakje gaan

geen blad voor de mond nemen

als een rode draad door iets heen lopen

Les 1 De handen (1)

Veel idioom is ontleend aan het menselijk lichaam. Soms gaat het dan om uitdrukkingen die teruggaan op gebaren. Zulke gebaren werden vroeger gemaakt om kracht bij te zetten aan een handeling of iets wat gebeurde. Een voorbeeld daarvan is het gebaar waar de uitdrukking *de hand leggen op* uit ontstaan is. Dat gebaar hoorde bij de rechtspraak. Het betekent *iets in bezit nemen* en je moest dat dan ook letterlijk doen door je hand erop te leggen. Vaak is de oorsprong van de uitdrukkingen echter niet meer te achterhalen.

- 1. aan de hand zijn** (gebeuren)
 - a. Wat kijk je verdrietig! Wat is er *aan de hand*?
 - b. Kijk eens wat een mensen! Wat zou er *aan de hand zijn*?
- 2. de hand hebben in** (meewerken aan)

Wie heeft dit gedaan? Wie heeft hier *de hand in gehad*?
- 3. de hand houden aan** (zorgen dat de regels nageleefd worden)

De politie gaat voortaan bij voetbalwedstrijden streng *de hand houden* aan de regels; men wil geen rellen meer zoals bij vorige wedstrijden.
- 4. de hand leggen op** (in bezit nemen)

De politie heeft *de hand weten te leggen* op een partij drugs die in een bootlading was verborgen.
- 5. de hand lichten met** (niet volgens de regels handelen; oneerlijk zijn)

De winkelier *lichtte de hand* met de prijsafspraken die de regering gemaakt had; hij verkocht melk onder de vastgestelde prijs.
- 6. ergens je hand niet voor omdraaien** (iets niet moeilijk vinden)

Dat is een makkelijke oefening; daar *draai ik mijn hand niet voor om*.

7. **het heft in handen nemen** (het heft is het handvat van een mes, dus de uitdrukking betekent: zelf gaan handelen)
Toen mijn vader ziek was, nam mijn moeder *het heft in handen*.

8. **iemand de hand boven het hoofd houden** (iemand beschermen)
Je hoeft hem niet *de hand boven het hoofd te houden*; wie straf verdient heeft, moet die ook krijgen.

iets achter de hand hebben

9. **iets achter de hand hebben** (iets in voorraad hebben)
Je kunt beter *iets achter de hand hebben* voor het geval dat er slechte tijden komen. Ik heb tenminste een aardig kapitaaltje op de bank staan.

10. **niets om handen hebben** (niets te doen hebben)
Ik ben klaar met mijn huiswerk; verder *heb ik niets om handen*, dus ik kan wel met je meegaan.

Oefening 1

Leer eerst de uitdrukkingen met hun betekenis. Maak pas daarna de oefeningen!

Bij bijna elke uitdrukking hoort een vast werkwoord en ook een vast voorzetsel. Welk werkwoord hoort bij de volgende uitdrukkingen?

Kies uit: hebben (3x) houden (2x) leggen lichten nemen (om)draaien
 zijn.

Denk om de vervoeging!

1. Zij neemt het heft in handen.
2. Daar _____ ik mijn hand niet voor om.
3. Wie _____ daar de hand in gehad?
4. Hij _____ de hand met die regels.
5. _____ je nog iets achter de hand?
6. Ik _____ vanavond niets om handen.
7. De directeur heeft hem de hand boven het hoofd _____.
8. De politie _____ hier streng de hand aan de verkeersregels.
9. Kijk eens waar ik de hand op _____ heb!
10. Wat _____ er aan de hand?

Oefening 2

Welk voorzetsel hoort in de uitdrukking?

Kies uit: aan (2x) achter boven in (2x) met om (2x) op

1. Wie heeft daar de hand in gehad?
2. Daar draai ik mijn hand niet voor _____ .
3. Wat is er _____ de hand?
4. Hij licht de hand _____ die afspraken.
5. De aanvoerder neemt het heft _____ handen.
6. Ik heb deze week niets _____ handen.
7. Ik heb altijd wel iets _____ de hand.
8. Als de politie de hand niet houdt _____ de voorschriften, wordt het een chaos.
9. De leraar houdt die jongen de hand _____ het hoofd.
10. Kijk eens, ik heb de hand gelegd _____ een zeldzame postzegel.

Oefening 3

Verbind de betekenis met de uitdrukking; schrijf die eronder.

iemand beschermen iets in reserve hebben je niet precies aan de regels houden
 ingrijpen; zelf iets doen niets te doen hebben volgens de regels handelen in bezit krijgen gebeuren ergens aan meedoen; schuldig zijn iets makkelijk vinden

1. aan de hand zijn

gebeuren

2. de hand hebben in

3. de hand houden aan

4. de hand leggen op

5. de hand lichten met

6. ergens je hand niet voor omdraaien

7. het heft in handen nemen / houden